

י"ב באדר תש"פ
08 במרץ 2020
מס' אישור: 3986/20

אישור הפעלת מגמת לימוד

הנני לאשר את הפעלת מגמת הלימוד המצ"ב/המפורטת להלן:

<u>ענף:</u>	<u>מגמת הלימוד:</u>	<u>מסגרת:</u>	<u>מסלול:</u>
חינוך וטיפול (09)	טיפול קהילתי רב תחומי בהדרכה וליווי זקנים <u>סמל מגמה:</u> 921	מבוגרים	הכשרה במימון עצמי (27) הכשרה במימון חיצוני (12) הכשרה במפעל (08)

סה"כ שעות עיוני: 200
סה"כ שעות מעשי: 300
סה"כ שעות: 500
שעות ליווי: 80 שעות למורה מלווה

הערות	שעות לימוד			פירוט מקצועות/נושאים
	סה"כ	מעשי	עיוני	
	(208)	(86)	(122)	א. מטפל/ת קהילתית
	(24)	(--)	(24)	מקצועות תשתית
1 מבואות מדעיים בהקשר של הזקנה: שינויים פיזיולוגיים, פתולוגיים באישיות ובהתנהגות, שינויים בתפקוד הקוגניטיבי (ברמת התיאור ולא האבחון)	(24)	(--)	(24)	1. אספקטים פסיכו – סוציאליים ¹
	8	--	8	1.1. מבוא לגרונטולוגיה
	8	--	8	1.2. מבוא לפסיכולוגיה
	8	--	8	1.3. יסודות בגריאטריה
	(106)	(52)	(54)	תורת המקצוע (ליבה)
2 יסודות הטיפול האישי	30	--	30	2. אחריות מקצועית בתפקוד המטפל/ת ²
3 שמירת סודיות; כבוד למטופל; סובלנות; זיהוי מצבי מצוקה;	14	4	10	3. אתיקה מקצועית והתמודדות עם אתגרי המקצוע ³
4 בהתאם למצבו המנטלי והפיזי של הקשיש: עצבני, אדיש, אנרגטי, מוגבל פיזית ועוד...	(30)	(20)	(10)	4. פעילות פנאי ותעסוקה
	4	--	4	4.1. מתווים מגוונים של סדר יום ⁴

היחידה לפיתוח תכניות לימודים

www.gov.il | employment.labor.gov.il | אתר ממשל זמין -

רח' הצבי 15, ירושלים | טלפון: 074-7696581 | פקס: 074-7502732

הערות	שעות לימוד			פירוט מקצועות/נושאים
	סה"כ	מעשי	עיוני	
5 הדרכה והנחייה (עיבוד רפלקטיבי של תהליכי עבודה) 6 מיומנויות וטכניקות תקשורתיות מול המטופל, משפחתו, סביבתו החברתית, המטפל העיקרי. התמודדות עם סטיגמות ועוד...	26	20	6	4.2. סדנאות דינאמיות 4.2.1. התמודדות עם משברים ואובדנים 4.2.2. תקשורת בסביבה הטיפולית 4.2.3. טיפוח אסתטי של המטופל והמטפל 5. ניתוח אירועים⁵ 6. תקשורת בין אישית⁶
	16	16	--	
	16	12	4	
	(40)	(24)	(16)	מקצועות תומכים
7 ע"ר- ימים מרוכזים סדנה דינאמית. יינתן ציון: עבר/לא עבר (ציון עבר כתנאי למתן תעודת הגמר) 8 המטופל בהקשר משפטי: חוקים (בהקשר זקנה, לדוגמה- אפוסטרופסות מתמשכת, חוק חובת דיווח, הנחיות והוראות מקדימות), אתיקה וערכים (גבולות התפקיד), זכויות המטופל	22	22	--	7. עזרה ראשונה ומצבי חירום⁷ 8. מדיניות חברתית וחוקים⁸
	16	--	16	
	(38)	(10)	(28)	כישורי עבודה
9 יינתן ציון: עבר/לא עבר (ציון עבר כתנאי למתן תעודת הגמר)	12	--	12	9. יישומי מחשב⁹ 10. העצמה אישית ופיתוח כישורי מנהיגות 10.1. המקצוע כשליחות 10.2. העצמה אישית והובלת קבוצה 10.3. מיומנות ומסוגלות תעסוקתית 10.4. יזמות עסקית
	(26)	(10)	(16)	
	4	--	4	
	12	8	4	
	6	2	4	
	4	--	4	

היחידה לפיתוח תכניות לימודים

www.gov.il | employment.labor.gov.il | אתר ממשל זמין -

רח' הצבי 15, ירושלים | טלפון: 074-7696581 | פקס: 074-7502732

הערות	שעות לימוד			פירוט מקצועות/נושאים
	סה"כ	מעשי	עיוני	
	(214)	(184)	(14)	ב. סיעות מאומנות
	(10)	(--)	(10)	לימודי תשתית
9 שינויים פתולוגיים בזקנה, שינויים באישיות ובהתנהגות	10	--	10	11. תהליכים קריטיים בהזדקנות ⁹
	(204)	(184)	(4)	תורת המקצוע (ליבה)
10 טיפול בסיסי במטופל (A.D.I), פעילות גופנית מנוחה ושינה, הכנת מזון ודרכי הגשתו, מיניות בגיל זקנה, היגיינה כללית וטיפול בעור, מניעה ופיקוח על זיהומים ומחלות מדבקות.	36	36	--	12. אספקטים פיזיים בסיעוד המטופל ¹⁰
11 אבטחת איכות הטיפול תיעוד ודיווח, טיפול סביבתי של המטופל, ניטור: שימוש בסיסי במכשור אלקטרוני.	16	16	--	13. אחריות מקצועית בתפקוד הסייעת המאומנת ¹²
12 בבית אבות, מרכזי יום, מרכז שיקום	16	12	4	14. סיורים, תצפיות ומשוב ¹³
13 ניתן להמיר את שעות ההתנסות בשילוב אחר-אך ורק בתיאום עם המפקחת.	(120)	(120)	(--)	15. התנסות מעשית מודרכת (סטאז') ¹⁴ בליווי חונך צמוד ב:
14 ההתנסות תהיה בליווי חונך צמוד בית האבות/מרכז יום.		72 32 16		❖ בית אבות ¹⁴ ❖ מרכז יום ¹⁴ ❖ בית ¹⁵
15 ההתנסות בבית הקשיש תהיה עם הדרכה צמודה של המטפלת הקבועה של המטופל ובהסכמתו או הסכמת האפסטרופוס.				
	(104)	(40)	(64)	ג. מדריך תעסוקה
	(16)	(--)	(16)	לימודי תשתית
16 הכרת מסגרות טיפוליות/שיקומיות וסיווג מסגרת מתאימה	4	--	4	16. סיעוד גריאטרי ¹⁶

הערות	שעות לימוד			פירוט מקצועות/נושאים
	סה"כ	מעשי	עיוני	
	6	--	6	17. שינויים נורמטיביים בזקנה
	6	--	6	18. בריאות וחולי בזקנה
	(68)	(32)	(36)	תורת המקצוע (ליבה)
17 תנועה וכושר גופני, מוסיקה, ציור, עבודות יד, משחקים, צילום, סיפורי חיים ...	12	--	12	19. עקרונות בהתאמת תעסוקה והפעלה לגיל המבוגר
	12	--	12	20. התאמת פעילויות לצרכי הזקן ורצונותיו
	12	--	12	21. גישות וטכניקות בהפעלת זקנים עם מוגבלויות
	32	32	--	22. טכניקות הפעלה באומנות 17
	(6)	(--)	(6)	מקצועות תומכים
	6	--	6	23. בטיחות: מניעת תאונות וניידות
	(6)	(--)	(6)	כישורי עבודה
	6	--	6	24. שיתוף פעולה ועבודת צוות
	500	300	200	סה"כ שעות

דרישות כניסה:

1. 12 שנות לימוד.
2. ועדת קבלה – מוסד ההכשרה מתחייב לקיים תהליך קליטה ומיון למועמדים **אך ורק** בהתאם לדרישות הכניסה המופיעות באישור ההפעלה.

בחינות גמר:

בחינות גמר חיצוניות:

1. בחינה עיונית: טיפול קהילתי רב תחומי בהדרכה ולווי זקנים, סעיפים 2-4,6,12,19-21, ציון עובר-56.
2. בחינה מעשית: טיפול קהילתי רב תחומי בהדרכה ולווי זקנים, סעיפים 3-6,10,13,15,22, ציון עובר-56.

בחינות גמר פנימיות:

ינתן ציון פנימי בכל המקצועות הנלמדים.
למעט במקצועות: "עזרה ראשונה ומצבי חירום", "יישומי מחשב"- בהם ינתן ציון עבר/לא עבר.
ציון עבר הוא תנאי חובה לתעודת הגמר.

תעודות:

תעודת גמר: טיפול קהילתי- התמחות רב תחומית בהדרכה ולווי זקנים.

הערות:

1. מגמה זו מחליפה מגמה 966 (מטפל קהילתי- התמחות רב תחומית בהדרכה ולווי זקנים), א.ה. 3581/18.
2. תוקף אישור זה החל מ- 1 במאי 2020.
3. לכל תלמיד/ה י/תוצמד חונך/ת מתוך מקום ההתנסות של התלמיד/ה.
4. כל תלמיד/ה ת/יקבל ליווי אישי של כ- 4 שעות מהמורה בקורס בתוך מקום התנסות/ה בבית האבות (הוקצו לקורס 80 שעות ליווי).
5. חונך/ת י/תהיה בעל/ת וותק של לפחות שנתיים בעבודה ובוגר/ת קורס בתחום הגרונטולוגיה של מינימום 60 שעות.
6. תכנית זו מתאימה גם לצעירים/ות לקראת תום השירות הצבאי ותופעל במסגרת הקרן לחיילים משוחררים ובהתאם לכך היא מאושרת למימוש הפיקדון האישי.
7. תכני הלימוד למגמת המשנה: מדריך חברתי נגזרים מהתכנית של "אשל", ג'וינט ישראל.

• **תכנית זו נבנתה במקור בשיתוף עם רשת "דרור" בתי חינוך ותוקנה במהדורה זו.**

חני זוהר

מנהלת היחידה לפיתוח תכניות לימודים

3986/20

נספח א': ביבליוגרפיה

1. ApplewhiteA. **Let's end ageism**, TED2017
2. Buettner, D.(September 2009). **How to live to be 100+** , at TEDxTC
3. GP welcome packet, **NY Gray Panthers**, web site, about us
4. אבישר נ' (2014). פרק 8: קשב פוליטי: התמודדות עם תכנים פוליטיים בטיפול. מתוך הספר: **טיפול פוליטי: פסיכותרפיה בין האישי לפוליטי**. עמ' 101-113. הוצאת רסלינג.
5. אדל-גוטשטיין ת', דשבסקי ת', פרילוצקי ד'. (2015). התנועה לשינוי תרבות הטיפול בזקנים במוסדות: מודלים ממוקדי כבוד, אוטונומיה ומשמעות בטיפול בטווח ארוך, בתוך: **גרונטולוגיה מעשית: מבט רב-מקצועי לעבודה עם אנשים זקנים**, כרך ב'. ירושלים: אשל - האגודה לתכנון ולפיתוח שירותים למען הזקן בישראל, עמ' 495-529
6. בודנר, א'. (2011). **מקורות הגילנות בקרב זקנים וצעירים**. גרונטולוגיה, ל"ח (2-3) 19-40
7. בלומנפלד, ר'. (2017). **דו"ח: התמיכה הציבורית בקשישים סיעודיים בישראל - מהנמוכות ב OECD**. אוחזר בתוך <https://news.walla.co.il/item/3052054>
8. בר-טור ל'. (2006). **בריאות נפשית חיובית- האתגר שבהזקנות**, מתוך אתר: **פסיכולוגיה עברית**.
9. בר-טור, ל'. (2005). **הערכה קלינית של ההזדקנות**. מתוך: **האתגר שבהזדקנות: בריאות נפשית, הערכה וטיפול**. עמ' 55-70, הוצאת אשל, ירושלים.
10. בר-טור, ל'. (2010). **מי מטפל במטפל? מיומנויות מקצועיות ורגשיות של המטפלים בזקנים**. בתוך כתב העת גרונטולוגיה וגריאטריה, כרך לז מס' 2-3, הוראה וזיקנה חלק ב, תש"ע.
11. בריל מ', נחמני נ', (2014). **מקומה של החמלה בטיפול**. בתוך: **גרונטולוגיה וגריאטריה**. כרך מ"א (1) תשע"ד 2014 עמ' 51-65
12. גולדנר, ח', בריק.י' (2003). **התפתחות השירותים לזקנים בישראל - מבט היסטורי**. בתוך: **הזדקנות וזקנה בישראל**, 17-61, רוזין.א (עורך). הוצאת ג'וינט אשל, תשס"ג.
13. גלברוז, ע'. (2003). **מבוא לביולוגיה של ההזדקנות**. בתוך: **הזדקנות וזיקנה בישראל**, עמ' 114 - 132, א' רוזין (עורך), הוצאת ג'וינט אשל.
14. גרינגרוס, ס'. (2000). **הזדקנות פעילה ותורמת על פני הדורות בחברה מזדקנת**. **גרונטולוגיה** 29-25.(1)27
15. דולברג, פ'. (2013). **חוות הגיל של מהגרים מבוגרים**. בתוך כתב העת: **גרונטולוגיה וגריאטריה**, עמ' 79-108, תשע"ד 2013
16. דור, א'. (2013). **שעור הקשישים העניים בישראל - הגבוה ביותר בעולם המפותח**. אוחזר מתוך <https://www.calcalist.co.il/local/articles/0,7340,L-3615560,00.html>
17. דורון, א'. (2013). **פריחתה ונסיגתה של מדינת הרווחה-מה נשתנה?** בתוך: **גרונטולוגיה וגריאטריה**. כרך מ' (1) תשע"ג 2013. עמ' 11-31
18. דורון, י., וגולדברג, א'. (2013) **מופעים של גילנות**. בתוך: **גילנות בחברה הישראלית. הבניה חברתית של הזקנה בישראל**, 13-27. י. דורון (עורך). מכון ון ליר, הוצאת הקיבוץ המאוחד.
19. דניאלי, י'. (1996) **עם הזדקנות הניצולים**, בתוך: **גרונטולוגיה**, עמ' 25-38
20. הורוביץ, נ. **העולם הבא- ניצן הורוביץ מחפש את המחר**, פרק 3- מאה עשרים ואחת, דוקו נענע 10, יולי 2015
21. הלוי-ליון, ש', גרטל, ר', פרק 28: **פרידה, מיתה ומוות: מקומו של איש המקצוע בהכנת הזקן ומשפחתו בתוך: גרונטולוגיה מעשית**, כרך ב'
22. הנטמן, ש', סולומון, ז', הורן, י'. (2002). **השפעתה של חשיפה חוזרת לאירועים טראומטיים: התמודדותם של ניצולי שואה עם הזקנה**, בתוך: **גרונטולוגיה וגריאטריה**, כרך כט (3), תשס"ג, עמ' 11-36
23. יצחק ומזאל רובין. (2008). **הקרב האחרון על דגניה**. הפקת הרשות השנייה ובסיוע קרן מקור לסרטי קולנוע וטלוויזיה, סרט תיעודי
24. ורשבסקי, ת'. ישראל, ד' (2013) **מקומם של הזקנים בראי ביקורת המדינה בישראל**. בתוך: **גרונטולוגיה וגריאטריה**. כרך מ' (1) תשע"ג 2013. עמ' 83-55
25. חדד-כרמל, ש'. דורון, י' (2009). **שכול בגיל זקנה: על משמעות האובדן של ילד בוגר בגיל זיקנה**. בתוך כתב העת: **גרונטולוגיה וגריאטריה**, כרך לו, מס' 4, תשס"ט

היחידה לפיתוח תכניות לימודים

www.gov.il | employment.labor.gov.il | אתר ממשל זמין

רח' הצבי 15, ירושלים | טלפון: 074-7696581 | פקס: 074-7502732

26. חזן ח'. (1994). **האחר הלא משמעותי: על כינונה הסמלי של שוליות חברתית**. בטחון סוציאלי 42, 5-16.
27. חזן, ח'. (2002). **הזדקנות בכפר הגלובלי**. בתוך: **פוליטיקה של הזיקנה**. י. בריק (עורך) תל אביב: קו אדום. עמ' 30-50.
28. חזן, ח'. (2003) **אנתרופולוגיה של הזיקנה פרק ג' מחקר אנתרופולוגי על ההזדקנות בישראל**, בתוך: **הזדקנות וזיקנה בישראל**. עמ' 604-609, א' רזין (עורך) ירושלים: הוצאת ג'וינט אשל
29. חזן, ח'. (2011) **תרבות וזיקנה – מה הן עושות זו לזו?** כתב העת הגיל החדש, גיליון 9
30. חזן, ח'. (2012). **הפנים הכפולים של הגיל- על האנתרופולוגיה של מחזור החיים**: הרצאה בחמישי בקמפוס, הפקולטה למדעי החברה, אוניברסיטת תל אביב, דצמבר 2012
31. חיים שפירא י'. (2017). **טיפול המדינה בקשישים סיעודיים השוהים בביתם**, דו"ח מבקר המדינה, אוקטובר 2017
32. יעקובי א'. (2012). **מפגש עם ילדים כאמצעי להתמודדות עם אימת המוות האישי בקרב קשישים**, בתוך **גרונטולוגיה וגריאטריה**, כרך ל"ט (3) עמ' 77-94
33. יקוביץ א'. (2016). **מוסדות טוטליים לשינוי תרבותי ול"בתים ירוקים" - מאפיינים ותפיסות בניהול מוסדות לזקנים**. בתוך: **סוגיות בניהול מוסדות לזקנים**, תשע"ו - 2016. עמ' 13-29.
34. יקוביץ, א', בריק, י', קטן, י', (2014). **השירותים לאוכלוסייה הזקנה בישראל: הצורך בעיצוב תכנית אב לאומית - נייר עמדה**. בתוך: **גרונטולוגיה וגריאטריה**. כרך מא (2), תשע"ד 2014. עמ' 11-75
35. יקוביץ, א'. (2003). **מערכת השירותים הקהילתיים והמוסדיים לזקנים**, בתוך: **הזדקנות וזקנה בישראל** עמ' 685-706, רזין. א (עורך) ירושלים: הוצאת ג'וינט אשל, תשס"ג
36. יקוביץ, א'. (2011). **תוכניות חדשניות לטיפול בזקנים המוגבלים בתפקודם - סקירת ספרות**. המוסד לביטוח לאומי מינהל המחקר והתכנון האגף לפיתוח שירותים, הקרן לקידום תוכניות סיעוד, ירושלים.
37. כהן, מ', ואלון, ש'. (2014). **פיתוח כלי לאיתור התעללות והזנחה של זקנים והטמעתו**. **גרונטולוגיה וגריאטריה**, מא(2), 75-98.
38. כצנלסון ב. **קודמי קודמינו**, כתבים, כרך ז', דבר, תל אביב תש"ח
39. לבנשטיין, א'. (2003). **מושגים ותיאוריות חברתיות של זיקנה**. בתוך: **הזדקנות וזיקנה בישראל**, 617-628. א. רזין (עורך). ירושלים: אשל.
40. לוי גוטמן ח'. 2016, **מגע ובריאות בגיל השלישי**, מתוך אתר קמפוס ברושים- רפואה משלימה באוניברסיטת תל אביב.
41. לומרנץ, י'. (2003). **בריאות נפשית וטיפול נפשי בתקופת הזיקנה**. בתוך: (2003). **הזדקנות וזיקנה בישראל**. עמ' 467-530, רזין, א'. (עורך) הוצאת ג'וינט אשל, ירושלים.
42. ליטוויץ, ה'. (2012). **לצאת לשלג ולמות. אודיסיאה מסע בין רעיונות**, גיליון 15, עמ' 22-28
43. ליטוויץ, ה'. (2003). **הזקן והחברה בישראל: מערכות תמיכה חברתיות**, בתוך **הזדקנות וזקנה בישראל** (עמ' 641-661). רזין א'. (עורך), ירושלים: אשל
44. מ. עמיר-מנדלבאום, ע. מילוא, (2014). **הגישה ההוליסטית לטיפול: חמלה כאן ועכשיו**, מתוך: **גרונטולוגיה וגריאטריה**, כרך מא(1), תשע"ד 2014, עמ' 111-118.
45. מזוז ק'. (2013). **כאב מתווך: מבט אנתרופולוגי על צורות תיווך כאב בהקשר סיעודי כמצע לחברתיות**, מתוך: **גרונטולוגיה וגריאטריה**, כרך מ(1) תש"ג 2013, עמ' 83-98.
46. **מערך השירותים הציבוריים לטיפול ממושך בקשישים בישראל**. בנק ישראל דוברות והסברה כלכלית, 2012
47. מרזל, ג'. (2006). **הזקנה הישראלית: שלשה מקורות משמעות**. בתוך **גרונטולוגיה וגריאטריה**, עמ' 11-34, תשס"ו 2006
48. מרציאנו, ר', תנעמי, נ', אדלשטיין-זקבר, ת'. (2012) **נשים במקצועות הטיפול: תיאור מצב ומאבק**. בהוצאת שתיל.
49. פוליאקוב, א', דורון, י'. (תשע"ו 2016), **משמעות ההחלטה להמשיך לעבוד לאחר גיל הפרישה בקרב מטפלות סיעודיות בזקנים בעמותת מטב**, בתוך: **גרונטולוגיה וגריאטריה**. כרך מג (1) עמ' 69-93;
50. פורטוגולי, א'. (2006) **בתי אבות לזקנים ערבים בישראל**. בתוך כתב העת: **גרונטולוגיה וגריאטריה**, עמ' 63-80, תשסז 2006

היחידה לפיתוח תכניות לימודים

www.gov.il | employment.labor.gov.il | אתר ממשל זמין

רח' הצבי 15, ירושלים | טלפון: 074-7696581 | פקס: 074-7502732

51. פז, י'. (2006). **אסקימוסים בגליל**. ישראל. סרט קולנוע
52. פישר-רייף א', זמיר-דויד מ', **"כאן חיים בכיף" מפגש בין-דורי במרחבים משותפים** בתוך מגזין דורות, יוני 2016
53. פרדס, א', בן נון, י'. (2014). **שחיקת החמלה: ביטויים, גורמי סיכון, מניעה וטיפול**. בתוך: **גרונטולוגיה וגריאטריה**. כרך מא (1) תשע"ד 2014 עמ' 75-93
54. פרילוצקי, ד', וכהן, מ'. **עבודה סוציאלית עם זקנים**, בתוך: **גרונטולוגיה מעשית**, מ' 533-556
55. צור, מ'. (2010). **לא בעבים מעל, מאה ראשונה לדגניה, זקנה**, הוצאת הקיבוץ המאוחד ויד בן צבי, עמ' 309-314, ירושלים תש"ע
56. קורא מ', צ'רניחובסקי, ד'. (2007). **קווים לרפורמה בניהול ובמימון של הטיפול הממושך בקשישים בישראל**. אוניברסיטת בן גוריון בנגב המחלקה לניהול מערכות בריאות ומרכז המחקר והמידע של הכנסת.
57. קורן, ח'. (2013). **גילנות מהי? הבניית המושג והגדרתו**. בתוך: **גילנות בחברה הישראלית**. י. דורון (עורך), ירושלים: מכון ון ליר והוצאת הקיבוץ המאוחד, עמ' 28-51.
58. קורץ, מ'. (2003). **הזיקנה במורשת היהדות**, בתוך: **הזדקנות וזיקנה בישראל**. רוזין, א. ירושלים: אשל - האגודה לתכנון ולפיתוח שירותים למען הזקן בישראל, עמ' 13-3
59. קיפר י, זרקצ'ר, **"החול והים"**, סרט תיעודי, ישראל 2009
60. קרון, ת'. (1994). **תלת-שיח: הממד הדיאלוגי ביחסי מטופל-מטפל-מדריך**. בתוך: **הדרכה בפסיכותרפיה**. בעריכת תמר קרון וחנוך ירושלמי. הוצאת מגנס, האוניברסיטה העברית, ירושלים.
61. רגב ע', בר-טור ל', (2015). **התערבויות מקצועיות עם בני משפחה המטפלים בהורה או בבן זוג זקן, חולה ומוגבל**. בתוך **גרונטולוגיה מעשית – מבט רב מקצועי לעבודה עם אנשים זקנים**, כרך שני. פרילוצקי ד, כהן, מ (עורכות), בהוצאת ג'וינט ישראל אשל, ירושלים, עמ' 297-334.
62. רוזין, א'. (2003), **דמוגרפיה ואפידמיולוגיה של ההזדקנות ואוכלוסיית הזקנים**, בתוך: **הזדקנות וזקנה בישראל**, עמ' 289-342, הוצאת ג'וינט אשל
63. רוזין, א'. (2003). **חיים בריאים בעת זקנה, הזדקנות וזקנה בישראל**, עמ' 779-821.
64. רוטנברג, מ'. (2005). **מעוני כזיקנה פיזית לנסיקה רוחנית**, בתוך: **זיקנה בקו העוני**. בריק, י. (עורך), תל אביב: אשל - האגודה לתכנון ולפיתוח שירותים למען הזקן בישראל, הוצאת הקיבוץ המאוחד, עמ' 215-233
65. רותם, ד'. (2014). **דו"ח הועדה לבחינת דרכי התמודדות עם בדידות בקרב אנשים זקנים**. ג'וינט ישראל – אשל ומשרד הרווחה והשירותים החברתיים
66. רוניצקי ש., באר ש. ניר ש., כורזים מ., ברודצקי ג'. ירושלים 2012, **מאפייני מרכזי היום לזקן – דפוסי שימוש, תרומות וכיוונים לעתיד**, מחקר, כל עמודי המחקר, מאיירס-ג'וינט-מכון ברוקדייל- מרכז לחקר הזיקנה.
67. שגב-רוזנברג, ג'. (2007) **סבים שכולים: משמעויות והשלכות של אובדן נכד** (עבודת גמר), בית הספר לעבודה סוציאלית באוניברסיטת תל אביב
68. שולץ, מ'. (2014). **המטפל הפצוע: בניית היכולות שלנו להתכוונות אמפטית**. בתוך: **גרונטולוגיה וגריאטריה**. כרך מא (1) תשע"ד 2014 עמ' 25-35
69. שחק, מ'. (2015). **נתונים על אלימות כלפי זקנים בישראל בשנים 2010-2014**. מרכז המידע של המחקר והמידע של הכנסת
70. שטייר, ח'. בלייך, ח. (2014). **עוני בקרב האוכלוסייה המבוגרת בישראל**. בתוך: **דו"ח מצב המדינה- חברה, כלכלה ומדיניות 2014**, בן-דוד, ד (עורך), בהוצאת מרכז טאוב לחקר המדיניות החברתית בישראל.
71. שמוטקין, ד'. (2003). **תיאוריות פסיכולוגיות של הזדקנות**. בתוך **הזדקנות וזיקנה בישראל**, עמ' 345-383. א. רוזין (עורך), ירושלים: אשל.